

INFORMACIÓ QUALITATIVA SOBRE L'ENTREVISTA

Entrevista a D.ª Maria Franco Pons

PERSONA ENTREVISTADA I ENTREVISTADORS

Entrevistada: D.ª Maria Franco Pons

Entrevistadors: En Ramon Tarín i López
En Vicent Ferrer Guzmán

INFORMACIÓ GENERAL SOBRE L'ENTREVISTA

Data de realització: 4 de febrer de 2010.

Lloc de realització: casa de D.ª Maria Franco Pons.

Duració de l'entrevista: 65 min.

INFORMACIÓ TÈCNICA SOBRE LA GRAVACIÓ

Tipus de cinta: gravadora digital MP3. Duració de la cinta: 65 min.

Nombre de còpies: 1.

INFORMACIÓ SOBRE EL QÜESTIONARI I LA TRANSCRIPCIÓ

Redacció del qüestionari i projecte general: Enric Juan

Transcripció: Laura Vivó

Nombre de pàgines: 18

Llengua: valencià. La forma de parlar dels entrevistadors i la persona entrevistada està registrada fidelment en la cinta arxivada a l'arxiu de *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*.

RESUM DE L'ENTREVISTA

D.ª Maria Franco Pons va nàixer a la població catalana de Sabadell l'any 1934, al si d'una família treballadora. Després dels anys escolars, va treballar en una d'aquelles fàbriques de tèxtil que tanta fama van adquirir als anys de postguerra. Va conèixer al seu marit Emilio Garcia Domínguez i es van casar l'any 1965. Després de quatre anys vivint a Sabadell, per raons professionals, decideixen traslladar-se a València i més concretament a Alaquàs. Del matrimoni van nàixer, Laura, Mario i Marta. A Alaquàs s'instal·laren primer al carrer Els Benlliure, després al carrer del Convent i finalment al de V. Andrés Estellés.

AGRAÏMENT

Maria ha sigut i és un persona de les que aporten alguna cosa allà on van i nosaltres, li agraïm esta aportació d'un retall de la seua vida i la seua vinguda a Alaquàs.

Entrevista a D.ª Maria Franco Pons

LA IMMIGRACIÓ A ALAQUÀS ALS ANYS QUARANTA-SEIXANTA.

VICENT: Bé Maria, en un primer moment, ens agradaria que ens comentares d'on eres, en quin any vingueres a Alaquàs i el motiu de la teua vinguda al nostre poble.

MARIA: Molt bé, jo soc de Sabadell. L'any que vaig vindre..., espera que m'ho he apuntat..., a mi la memòria ja se'm va dispersant. Mira jo vaig vindre al febrer del 69, vam vindre a viure ací, Emilio, el meu marit que ja vivia ací amb la seua família, i nosaltres...

VICENT: I el motiu de la vinguda?

MARIA: El motiu de la vinguda és perquè... jo em remet un poc enrere, eh? Jo no volia vindre... marxar del meu Sabadell, i de la meua família, dels meus amics, del meu poble, i tot el que tocava, no? Jo no volia, jo no volia, però clar, Emilio va intentar hi fer-se... obrir-se camí en el treball i a la fi li van fer una mala passada, i el que ell havia mogut i proposat es va diluir, i ell tornà a la part d'Albacete, entre Albacete i Conca; feia obra i estava amb promotors i treballava en la construcció i arribà un moment que ja érem majors i em va dir que ens havíem de casar, però jo li vaig dir: no me'n vaig a València, Emilio, jo me'n vull quedar ací. Finalment, parlant i parlant passà el temps i decidirem una data de casament que va ser el dia 12 de juliol de l'any 1965. Ens vam casar a Sabadell. Què va passar?... Que a ell la cosa del treball no li va eixir bé i continuava venint... traslladant-se ací a Alaquàs, i jo vivia allà; llogàrem una casa i vivia a Sabadell. Allà va néixer el meu major i la segona, la xiqueta; Mario i Laura van nàixer allà. I ell anava i venia. Jo estava junt amb la meua germana i ma mare i mon pare, i tots..., jo allí era feliç; ell anava i venia, havia de fer algun esforç però ho feia... , no ho duia malament. I un dia, quan la meua menuda, la segona, que ara té 42 anys, havia acabat de complir un any, vinguérem ací. Per això jo sé que duc a Alaquàs 41 anys; vaig vindre al 1969.

RAMON: És l'emigració com a fenomen social que sempre comporta un sacrifici a nivell personal, no? Tu com ho visques?

MARIA: Jo al primer molt malament, uf!, tenia una gran enyorança ...Jo enyorava la meua família, la meua germana, ens duguem, encara viu, 10 anys i ella

havia estat la meua segon mare, jo era tot tocar-li per telèfon, Rosa que faig? Què faig Rosa? Damunt, la sort que vaig tindre és que ells venien prou sovint;... havíem d'operar el xiquet de la gola, ja la tenia jo ací, el seu home li deia: ves, ves a Alaquàs a casa la teua germana, ves... I bo, Emilio estigué molt malament de la vesícula i ella venia ací amb l'home. Vull dir que jo vaig tindre la sort de què hi havia prou de comunicació i després jo esperava Pasqua i Nadal per agafar els entrepans, i anar-me'n allà amb els *crios* i l'home i tot. Vull dir, jo vaig aprofitar...

VICENTE: I recuperar un poquet l'enyorança, no?

MARIA: Recuperar l'enyorança..., als primers temps jo vaig plorar moltíssim, només pensava en allà, durant molts anys només recordava allò, tot i estant ja ací..., tenia tot de sobte unes enyorances...!

VICENT: En quina casa...

MARIA: Vam començar a viure? En el carrer Benlliure, en la finca dels *Patilles* que estava davant de Pepita, *la Carbonera*... aleshores hi vam viure 3 anys, al primer pis. Després ens en vam anar al carrer Convent, a la finca dels *Conillos*, i allà vam estar 17 anys. I la resta del temps, 22 anys, ací. Als dos primers llocs estàvem de lloguer, i quan van vindre ací, vam tindre la sort de poder-ho comprar, i vàrem comprar i ací estem...

RAMON: I havies sentit parlar abans d'Alaquàs?

MARIA: No, mai...

RAMÓN: I com va ser el triar aquest lloc precisament per vindre a treballar i a viure?

MARIA: És que Emilio vivia ací des dels 15 anys, i quan jo el vaig conèixer ja tenia 33 o 34. Ells eren d'Iniesta i per circumstàncies també de treball, i sobretot de sa mare. Sa mare hi patia del fetge i dels pulmons i els bronquis, i degut al fred d'aquella zona el metge li va recomanar un lloc més templat, amb temperatura més suau..., però també per altres coses..., ja sabem en aquells anys que no hi havia res als poblets xicotets... i ell tenia una *tia* a València, una germana de son pare, i als 15 anys se'n va vindre a viure a València, i començà a treballar..., i vivia a Alaquàs

Maria Franco Pons als vint anys. Any 1955.

VICENT: Per això buscareu un pis en Alaquàs...

MARIA: Clar. Vam anar a mirar Torrent, però.. al final vaig dir, me'n vaig de Sabadell, que ja era un poble de quasi 200.000 habitants, molt gran, molt industrial..., jo al vindre ací a mirar pisos, abans de fer el trasllat, jo deia: a mi un poble xicotet quasi que m'agrada més perquè pareix que la gent també es coneix més; el meu poble era gran però sempre es fan rotgles, no? La gent jove ens coneixíem tots, perquè eixíem a la rambla a passejar, els xiquets amunt, i les xiquetes avall, el que es feia, amunt i avall ! Mira ara he vist el que m'ha..., ai!, aquell pareix que m'ha mirat..., vull dir, que tot i que era un poble gran, tots te coneixien, a més a més a mi m'agrada moltíssim la muntanya, era d'un Centre Excursionista a Sabadell, que havíem anat a esquiar i tot..., però no ho dic per res, ho dic per dir que fèiem moltes excursions, m'agrada molt caminar i m'agradaven els pobles xicotets de cara a la muntanya, ho trobaves més familiar...

VICENT: Entre Alaquàs i Torrent i València...

MARIA: I jo a l'arribar ací, com que encara no havia fet l'experiència de viure ací, de fer el canvi de família..., en aquells moments vam mirar Torrent, perquè hi vivia una germana del meu home, i jo deia, mira no Emilio no ací no, preferesc Alaquàs perquè també ací tenia la resta de germans, 3 germans més... Així decidirem mirar i buscar ací i vam trobar el pis del carrer Benlliure, i allà vam fer el trasllat. I això va ser la vinguda, no? Ah, i per què vam decidir? Perquè ell vivia ací i ell anava i venia, però anava i venia des d'Albacete o Cuenca a Sabadell, perquè ens vàrem casar i vàrem muntar pis allà. I jo vaig tindre els dos primers fills allà. I un dia ma mare se plantà i diu: Tu has pensat en el teu home? Dic clar, perquè? Diu: mira els matrimonis no poden viure separats, així és que tu fes el propòsit, perquè jo sempre deia que no me'n volia anar que ell es busque feina allà. No hi hagué manera... perquè en aquells anys va vindre una de les baixades de treball al tèxtil.

VICENT: Ah, allà era tèxtil

MARIA: Sabadell era 80% teixits, i la resta d'empreses de ferro i de fusta que depenien del tèxtil ... Intentarem que ell trobés treball allà, però va ser un any de crisi, perquè a les empreses hi havia poca feina, no sé que carai va passar!, i no, i no, no n'hi hagué manera de poder parar-se allà treballant!,... i me'n diu això ma mare un dia, diu el matrimoni no pot estar separat, filla meua, que tu no ho has pensat? Dic bé, dic però nosaltres anem bé.

RAMON: Fins que es creua alguna persona pel mig

MARIA: Sí, però jo sempre he confiat moltíssim amb ell, en eixe aspecte jo estava molt tranquil·la... I al dir-me això, diu: així és que filla meua parla amb Emilio i a veure què feu i si te'n vas. Dic ai mare!, però jo no me'n vull anar, jo estic ací molt bé, jo estic en tots i ... Estava tan bé amb eixes nebodes que venien a l'estiu que el meu germà es va casar i es va quedar en casa perquè en aquells moments tampoc hi havia molta cosa. El fill gran es quedava en casa i tingué dues xiquetes, i després tres jo les volia com si foren filles meues... vull dir, jo tenia un ambient familiar en molta estima, no? i molt recolzada en tots, en la meua germana, en els pares, en els sogres... Però al final vam dir, anem...

VICENT: Però abans de seguir..., conta'ns un poc la teua joventut, abans de conèixer a Emilio, la vida allà a Sabadell...L'educació, l'ambient d'oci...

MARIA: La meua mare, els meus pares, jo... eren molt humils, eren treballadors del tèxtil, i els dos treballaven en la fàbrica i nosaltres érem 3 germans, la meua germana, el meu germà i jo. El meu germà ja ha faltat, i la meua germana du 17 anys amb Alzheimer que no està en este mon ja, però bé estava... I tots dos treballant, mon pare a més tenia una vinya encara que no era d'ell...o siga la tenia en arrendament, una vinya un poc fora de la ciutat, i hi ficava de tot; jo me'n recorde que fins i tot vi feien, me'n recorde d'haver trepitjat en el cub, trepitjant amb una corda en els peus, hi havia malesa, hi havia tota classe de fruits..., i mon pare, pobre home!, de matí a les 4 se n'anava a la fàbrica perquè ell era encarregat de la secció de filats... hi trituraven les teles velles..., i ells ho anaven passant en uns rotllos grans que els entraven des de l'altra secció i els passaven en unes màquines i anava eixint fil. I aquest fil, en la mateixa secció estava ma mare en unes màquines que anaven amunt i avall, el ficaven als cons i hi ho recargolaven i ho feien fil ja per a teixir. I després hi havia una altra secció que teixia.

VICENT: O siga, el pare i la mare treballaven en la mateixa fàbrica?

MARIA: Junts, i es van conèixer allà. I la meua germana hi va treballar una temporada, i el meu germà també i el meu cunyat que en pau descanse, que es va enamorar de la meua germana també i el pare de la meua germana, o siga el sogre... tota la família havia treballat en eixa empresa

VICENT: I tu, estudies...?

MARIA: Com jo era la més menuda i els altres amb més anys es van ficar a treballar..., perquè va ser després de la guerra..., a mi em van enviar a l'escola de *les Vedrunes*, de Santa Vedruna... Monges de la Caritat, que mon pare deia: sí, de la caritat pagant...! Ja veus el que pagaríem, però vull dir, mon pare era un poc així, deia mira estes dones, de la caritat pagant!: bé i el meu germà també i la meua germana també hi havien anat, però fins arribar el moment dels 14-15 anys doncs en aquella època era quan es ficaven a treballar... I jo vaig estar allà estudiant..., jo puc donar gràcies que em van ficar la llavor de la fe dintre meu, perquè en ma casa, no és que eren republicans ni eren res, però... ni anaven en contra de la religió però ells no eren practi-

cants...perquè allà el que va passar després de la guerra i abans de la guerra, en tota la part industrial, la gent del poble que era més religiosa, com es feu molt gran i va anar molta gent fora..., la gent purament treballadora de fàbrica estaven prou fora del que és la religió...

VICENT: l'ambient del col·legi, et va fer espantar en eixa línia...

MARIA: Sí, les monges ens feien resar el rosari... Quan ja era més gran, després ja hi havien moltes coses que et preguntaves i deies això no pot ser... però l'espina de la fe, jo puc donar gràcies a les monges d'allà encara que més tard, quan era més major, va arribar un moment en què ja no te servia en aquell sentit...

VICENT: I estudies fins a quina edat?

MARIA: Estudie fins els 14 anys a les monges. I després ja havíem de passar a fer un tipus d'estudis que era per la gent que podia...

VICENT: ...Batxillerat?

MARIA: Exactament, un tipus de preparació de batxillerat per poder anar a Barcelona a fer carrera. Per tant jo hi ja no entrava, jo ja no plantejava esta situació; els meus pares no podien hi arribar, i aleshores, em van ficar de dependenta en una tenda de xarcuteria pels matins, i per la vesprada anava a una profesora privada que si que me'n recorde que era catalanista; havia estat empresonada en el temps..., i ens va inculcar el català, i molt d'això hi ho tens...

VICENT: I aleshores tu eixos anys d'adolescència i joventut treballes i estudies?

MARIA: Sí, treballe i estudie però a un nivell doncs tampoc molt elevat; no és el nivell d'ara, de primària diguéssim no, ni pensar-ho...

RAMON: I volia dir-te jo, i com fos que els teus pares s'inclinaren o es decantaren perquè tu estudiaries quan els germans treballaven? Vull dir jo, que volien tindre una lletrada en casa?

MARIA: No, el que passa és que els meus germans, després de la guerra ja tenien edat, la meua germana sobretot, ja tenia edat de treballar. I van ser uns

anys durs. Jo era molt xicoteta perquè em porte 10 anys en la meua germana i 6 o 7 amb el meu germà..., entre mig d'ells i jo se'ns va morir una xiqueta, per tant jo era prou més menuda. I jo no sé si de més menuda me van dur a una escola de vora de la casa d'on vivia, però de seguida el meu record em porta a les monges... Possiblement jo tindria 6 o 7 anys quan vaig començar a les monges. I després quan ja vaig acabar de les monges, em van ficar a treballar en eixa xarcuteria de dependent. Jo hi estava bé però de vesprada volia continuar fent alguna cosa més i, em vaig assabentar d'esta dona i hi anava per les vesprades. Però jo ja tindria 15, 16 anys...; estigui dos o tres anys. Jo deia sempre que volia ser mecanògrafa. Mecanògrafa era ser administrativa, com les que hi havia en cada empresa a les oficines, perquè en aquells moments hi havia molta marxa de treball...

VICENT: La indústria anava...

MARIA: La indústria anava així així... Però jo deia vull ser mecanògrafa. I ma mare me'n recorde que em va llogar una màquina d'escriure i jo vaig aprendre màquina d'escriure un poc al meu aire, en un llibre que em van comprar i jo, tic tac, feia el que podia. I no sé en quin contacte va ser, d'això no me'n recorde, que un dia va i me toquen, no em toquen per telèfon no, em ve una xica i diu: mira fulano que té una empresa dedicada a la construcció de ciment, diu que els fa falta una xica, una xica jove per estar d'administrativa...

RAMÓN: Portar els comptes...

MARIA: No, portar els comptes no, hi havien dos que portaven comptes, hi havia el comptable i una altra dona més major. I després volien una xica per ajudar.. Vaig començar...

VICENT: Una auxiliar...

MARIA: Una auxiliar. I jo vaig començar a ser auxiliar i el que era el comptable d'allà em diu un dia: jo tinc contacte amb una empresa de teixits, que és diu *Camps Germans*, l'administrativa que hi havia es va casar i busquen una xica, tu voldries anar? I jo vaig dir bé, doncs mira ves i que et facen una prova. I vaig anar i em van acceptar. I allà me vaig quedar fins que em vaig casar i, vaig continuar encara en el primer xiquet...

RAMON: I allà la vida com era, de jove, festes, dies d'oci, diumenges o dissabtes, on hi anàveu...?

MARIA: Els dissabtes netejaven la casa amb la mare i amb qui fora, els dissabtes no eixíem...

RAMON: El dia de oci era el diumenge...

MARIA: El dia d'oci era el diumenge, i de vegades dissabte per la nit hi havia un cine que en deien... no me'n recorde si el Principal... i amb els meus pares anaven si hi havia alguna pel·lícula de Jorge Negrete, d'aquell temps no me'n recorde ja gaire, i de vegades hi anaven al cine el dissabte per la nit. I el diumenge jo amb les meues amigues; i també hi havia una altra professora més a la vora de ma casa..., ma mare hi em va inscriure, amb eixa professora més prop de ma casa, i resulta que hi vaig conèixer a una de les meues amigues, a la més amiga que he tingut a la vida. N'he tingut dues, i ara en tinc tres, però la primera que va ser, ens vam fer tan amigues tan amigues que eren com carn i ungla, i ella i dues amigues més vam començar a eixir perquè ja era l'hora, teníem 16-17 anys, de passejar, anàvem a fer un vol a la rambla...Un passeig amunt i avall

RAMON: Esperant a veure...

MARIA: Clar, esperant, la rambla és ampla i llavors els xics pujaven i nosaltres baixàvem, i fèiem com que no els veies perquè no podíem demostrar que ens agradàvem. Unes coses que, dius ara ho mires i dius que mal estava la cosa, no? ; que carai ! Perquè no podia jo mirar-me'l ni fer-li un bon somriure.

RAMÓN; Jo també he conegut anar a passeig a buscar núvia, he conegut...

MARIA: Però ací, a mi em deien que el que fèieu els *pasqüeros*, que era molt semblant... jo veia una connexió en els xics i xiques quan m'ho explicaven

RAMÓN: A Pasqua era una altra cosa, i una altra era el diumenge diari, anaves al cine, i a l'eixir del cine et passejaves per l'avinguda, amunt i avall, si t'agradava una t'acostaves, i si t'acceptava bé, i si no doncs a per una altra

MARIA: més o menys això era el que fèiem. I el diumenge per la vesprada, quan érem més joves anàvem a ballar sardanes... I aleshores nosaltres estàvem en el barri dels *Hostafrancs*, a Sabadell..., hi venien catequistes de dalt, de la Puríssima, a donar-nos catecisme el diumenge pel matí en una casa que van adequar, una casa deshabitada, van adequar-la i venien catequistes i venia un rector... L' església estava en el centre de la ciutat des d'on baixaven tot el carrer avall avall fins la part del final que en deien dels *Hostafrancs*. I hi replegaven els *crios*...

VICENT: Passant a l'època en què tu te'n vens a viure a Alaquàs suppose que al principi les coses són un poquet difícils..., conta com trobares l'ambient de relacions entre les persones, si et suposà molta dificultat, o hi hagué prompte gent que t'ajudà a adaptar-te., dis-nos, que trobares de més positiu...

MARIA: Mira, jo en un principi per a mi era tot nou i al vindre ací, el poble no em desagradava, el que passa és que a mi l'enyorança no em va vindre de trobar un poble xicotet, era el sentir-me lluny, quan vaig començar a notar la distància d'allà ací. I a més en eixa època el meu home també anava i venia, continuava treballant fora, vull dir que jo em quedava molts dies tota sola i vaig tindre la sort en un principi, que a la finca... del *Patilla* hi havia una tal Nieves, que era de Xàtiva i ella també vingué a viure ací i no volia estar en el poble...i a partir de don Antonio Sancho en qui tenien molta amistat, van llogar un pis on abans estava l'atur i vivien per allà, i després es traslladaren a la finca del *Patilla*, compraren el pis i estaven allà... I un pis més amunt, hi havia una andalusa, i totes dues ja feia més temps que estaven ací i clar, Nieves no tenia enyorança perquè totes les setmanes o cada quinze dies se n'anaven a Xàtiva, a Torre de Lloris que està a dos kms de Xàtiva, i se n'anaven allà amb tota la família. Aleshores ella enyorança no tenia... I l'andalusa igual, encara viu ací, viu en el mateix lloc, viu en la mateixa finca però jo clar, al arribar una de les primeres coses que vaig notar és que jo anava a comprar, per exemple a la tenda i m'enteniien la meitat perquè clar jo parlava català, perquè jo amb el meu home he parlat castellà però quan vaig vindre ací vaig pensar, jo als meus fills els he de continuar parlant en la meua llengua perquè no vull que la perden. I clar, com que la gent parlava valencià i jo els entenia perfectament, jo entenia a tot el món, em donava la sensació de què tot el món m'havia d'entendre.

VICENT: ...ells també t'enteniien...

MARIA: I no, la gent d'aquells anys, les dones majors me miraven així, i pareixia que... i això que dius que vol dir?, i això què dius..., jo deia dóna'm una ampolla de llet, una ampolla? Tu no saps el que és una ampolla? Una ampolla és una injecció. Has de dir una botella. Jo deia si botella és castellà... No, no, però..., jo vull integrar-me, jo deia en el meu interior, jo m'he d'integrar, no vaig a parlar en castellà perquè el meu home és castellà i perquè per integrar-me he de parlar com la gent parla ací. I va ser el que vaig començar a fer... , jo barrejava ... diguéssim la fonètica i un poc les paraules perquè en el fons tampoc no és tan diferent, no?

VICENT: Exacte,

MARIA: És el mateix,

RAMON: És molt més fàcil d'entendre un català el valencià que un castellà

MARIA: Clar. Jo amb aquesta xica de Xàtiva parlàvem... parlàvem jo català i ella en valencià i vam anar fent.

VICENT: I cap problema

MARIA: Cap problema. I l'andalusa de dalt deia *hablar como Dios manda*; també és molt bona xica..., encara ara ens trobem, i ens abracem, i allò que són dels primers anys, no? I estes dues doncs em van fer un poc més suau l'adaptació. La xica valenciana va tindre un xiquet, se li ficà molt malalt i deia: Maria puja, i me'l vaig endur baix on el tinguí una setmana per donar-li el *bibe*, perquè ella agafà una depressió, vull dir teníem una amistat molt fonda..., encara ara anem i venim de Xàtiva com aquell qui res... continuem... , és una de les persones més importants des d'aquell moment primer...

VICENT: I passat un any, dos, tres, quatre...

MARIA: Jo... continuava en la meua enyorança; em vaig adaptar millor, però ells venien, de ma casa venien, però quan se n'anaven jo em passava el corredor amunt i avall plorant i els *nanos* me deien mare perquè plores? No carinyo no, és perquè em fan mal els ulls i un dia me'n recorde que vaig anar a

En la foto el número 25 del carrer de Perellada de Sabadell, on va viure Maria els anys de joventud amb els pares i germans.

Don Luis Sabater amb el qui teníem l'igual mèdica, i li vaig dir: Ai és que tinc una enyorança..., és que quan venen els meus familiars és de meravella, però quan se'n van... Jo sempre amb la idea de poder anar-me'n. Ai Emilio! si se'n poguérem anar; fins que vaig entrar en el grup de reflexió vaig tindre un peu ací i un peu allà, fa trenta tres anys...

RAMON: el grup de reflexió?

MARIA: Era el començament del grup. Jo estava embarassada de Marta...El grup es va formar quan es creà la parròquia de Jesús Murgui, la parròquia de l'Olivar..., serien els anys 70 o 71. Estava Jesus Murgui i... jo ja vaig entrar en la parròquia amb Emilio. Vam entrar en els grups perquè el rector va voler formar grups i va fer xerrades per veure la gent i exposar el que li pareixia... Nosaltres se'n vàrem ficar al grup de Caritat i això a mi em va servir també per connectar amb més persones. I hi estigui 3 anys en el carrer Benlliure...i quan venia l'estiu eixíem a la fresca..., jo també eixia, i hi em seia amb elles...i les meues nebodes venien a passar l'estiu... Feren fins el dia de la festa, i es vestiren de valencianes , es varen integrar moltíssim, i després un poc més

avant, quan ja elles venien en estiu i me quedí jo la xicoteta, la matriculí a les monges. Estigué també molts anys en les monges...

VICENT: I les relacions amb els col·legis? Perquè tu has tingut tres fills i els has portat als col·legis d'Alaquàs...

MARIA: els xiquets, els dos *nanos* els vaig ficar a les monges. I Laura va continuar a les monges

VICENT: A les Doctrineres...

MARIA: A les Doctrineres..., i el xiquet el vam ficar al col·legi de Calicanto, perquè ací en el poble només hi havia una escola davant del que ara és Mercadona... Clar, jo venia ací en un altra mentalitat, vull dir no és que ara justifique que era millor ni pitjor però a mi em ma casa ja m'havien ficat en una escola de monges, que en aquells anys era anar a una bona escola, no era anar a les nacionals...La xiqueta a les Doctrineres... i el xiquet el vam ficar a l'escola de Calicanto; econòmicament va arribar un moment que quasi no podíem...

VICENT: Ho deia jo per el que tu abans parlaves de la integració, que era una cosa que tu t'havies proposat...,aleshores al poble hi han institucions, l'Ateneu, estan els col·legis, les parròquies...

MARIA: a l'Ateneu no vaig tindre jo gens de contacte...

VICENT: ...i el anar a un bar, al Musical...teníeu relació amb les quatre o cinc institucions que hi havia al poble., participàveu en alguna cosa ...?

MARIA: No, perquè Emilio... no sabien qui era. Així com el seu germà Paco es va integrar ací en el poble...A la gent jove li dius que és de fora i no s'ho creuen; a més parla valencià... El meu home al vindre ací i posar-se a treballar a València, anava i venia, anava i venia i no se va integrar. En realitat, van començar a conèixer al meu home a través de mi quan jo em vaig començar a integrar... Perquè jo volia..., volia, era molt oberta..., feia un esforç...De vegades deia, ai no vaig a saludar que no me saluden, doncs jo saludaré. Eixa cosa perquè jo volia integrar-me i formar part del poble

VICENT: Fes-me una valoració: eixe esforç que tu feies, trencava la... un poc la barrera o...o no hi havia barrera?

MARIA: Si, hi havia barrera en certs cercles... Hi havia ací un nivell que jo no puc dir si era econòmic, o era de treball, o era cultural...

VICENT: Que per una altra banda és prou general en quasi totes les poblacions del món...

MARIA: En totes les poblacions quan venen emigrants... Si, amb la meua amiga Nieves, de La Torre, jo estava acostumada a eixir de casa perquè treballava en una oficina i a l'eixir de casa anaves arreglada, anaves en sabata de tacó..., vull dir, això d'eixir en batí i sabatilles doncs, no... Quan jo ja tenia l'edat d'uns 20 anys, ja no era com quan era xiqueta..., vull dir que jo me n'anava al centre a treballar i me n'anava arreglada com si hagués d'anar a passejar per la rambla. Clar jo tenia una abric... roig amb un mocador blau marí i sabates de tacó i baixava i me n'anava a la tenda, i clar, les dones de davant, les iaies i les dones majors, deien : Ai!, on va eixa taconetjant els dies de diari...? Jo deia, ai taconetjant, doncs...

VICENT: Que això només era pels diumenges...

MARIA: Seria, però jo me fiquí a riure...Eixa era la mentalitat...

RAMON: La mentalitat d'aquesta zona era diferent a...

MARIA: Altra cosa és com s'obrien els cercles, no? Per exemple a les Doctrineres, el xiquet als 4 anys ja va eixir perquè els xiquets no podien continuar però la xiqueta sí que hi va continuar fins que va acabar i vaig ser de l'associació de pares... molt temps, i hi si que vaig tindre contacte amb molta gent... A l'escola hi havia un saló i hi fèiem alguna xerrada..., s'ajuntàvem 5 o 6 persones que eren les que *mangonejàven* un poc la cosa en el poble i jo en el fons he sigut molt...vergonyosa i el que passa és que ací jo vaig fer un doble esforç però jo era vergonyosa i a la hora d'entrar en eixe grup... jo em retenia.

RAMON: Que no t'obries cap a elles...

MARIA: No m'obria. I anys després jo me'n vaig donar compte... vas llegint, t'assabentes i saps de coses...,te vas fent... Vas coneixent a la gent, i t'assabentes de coses... i un dia vaig dir clar!, si a mi no me diuen res és perquè jo tampoc dic res, el que intentaré és ser jo mateix... i quan jo me comencí a acostar, l'altra persona també s'obria. Això son experiències de maduració, no?

RAMON: I més que res era una cosa de què s'hauríem de comunicar més...

MARIA: Clar, no sé, era una cosa com si a mi em tallessin... perquè jo sabia que era d'un nivell dintre del poble..., i em sentia ... que si parava, que si no parava... no ho sé...; però això ja va anant passant. I, bo, a l'escola de Mario hi havia molta gent d'ací d'Alaquàs però tampoc hi havia tanta coneixença dels pares com podia ser en les Doctrineres, saps? I bé, després ja en l'església, en el grup de Caritat, també vam ser molt ben acollits...

VICENT: L'època dels scouts...Qui estava, Marta?

MARIA: No espera... Sí, va ser la Marta però dec parlar del grup de reflexió: perquè t'estic parlant dels primers anys, quan els *nanos* van començar l'escola... I quan el grup duia uns mesos només, jo estava embarassada de Marta, ja no estava Murgui...i vingué Don Emilio Tortosa. I Emilio Tortosa...devia parlar de nosaltres i segurament va dir: doncs, mira, Maria Franco i el seu home els interessa..., perquè vam entrar en connexió i sabia un poc de la meua línia, de com eren les coses i tal i es veu que li va dir a Pepa Palop: tu els coneixes, i ella va dir, - clar que sí... son veïns meus...- I aleshores nosaltres ja estàvem al carrer Convent. I ve i ens diu... - s'ha format un grup de reflexió cristiana i hem pensat que potser a vosaltres vos podria interessar - i tot de sobte vaig dir: sí, jo sí sí... Perquè jo el que volia era obrir-me i aprendre coses perquè respecte a la mentalitat, jo el que vaig trobar ací en el poble és que jo no m'acoblava..., per exemple amb la gent normal sí..., però jo no coneixia gent que tinguera una línia semblant a la que duia dins...,una inquietud, tant en la qüestió religiosa com en la qüestió cultural, com en la política, jo he tingut sempre moltes ànsies en estar en tot, no? He sigut molt oberta en coses d'eixes. Jo, allà en Sabadell de ben jove, hi havien xerrades i jo hi anava; hi havia no sé què... hi anàvem amb les amigues, vull dir estàvem en tot; tot això te va fent agafar més experiència. I jo dic sí, sí., i aleshores va ser quan vam començar a vindre; jo estava embarassada de Marta i d'això fa, la Marta ara ha fet 32 anys, doncs mira si fa anys...Quasi tants com tu el grup.; per a mi això va ser l'obertura... d'obrir-se'm una porta i una finestra tan gran, me vaig sentir tan bé, i tot anava en la meua línia..., i parlàvem de coses que jo les duia dins i no les podia expressar, ni ningú me les havia dit...

VICENT: El grup ja feu els 30 anys ja fa temps i recorde que es feu un resum de tota la experiència...

MARIA: Doncs sí;...i això és tot el que ha hagut...,després els fills van creixent...I mira, després vaig tindre... als 42 anys vaig tindre una altra criatura, la vaig tindre ací... Emilio estava molt malalt, tingué dues èpoques molt dolentes; jo vaig intentar muntar ... un taller de confecció, per tirar endavant del carro, de la família, i fer cura d' Emilio. I gràcies a Déu tot ha anat eixint i en el seu moment ...

VICENT: Has treballat moltíssim Maria i ara, ...supose que encara, com tens família a Sabadell, encara continueu anant...

MARIA: Sí, poc, el meu home ja els viatges se li fan pesats...I jo vaig a visitar la meua germana que ni em coneix ni res, perquè ja du 4 o 5 anys que ja no ens coneix... Té Alzheimer farà uns 16 anys..., però la cuiden com una flor, la seua filla, la meua neboda...I té deu anys més que jo, té 85, però aguanta... Quan vaig a Sabadell els visite a tots i les nebodes que hi han del meu germà i de la meua germana ens toquem per telèfon... També a mi em va afectar moltíssim quan es ficaren mal els meus pares..., jo en aquells moments enyorava no poder viure allà, per poder hi estar contínuament per a dir-los, com està? , si està pitjor avisa'm...Em va tornar a vindre eixa enyorança de no poder estar... de no poder viure allà...

VICENT: Són uns moments molt durs...

MARIA: Moments forts. Encara que gràcies a Déu, amb ell puguí estar 3 o 4 dies quan estigué ingressat i puguí estar quan va finir, i amb la mare el mateix..., mon pare farà 23 cap a 24 anys i ma mare en farà 16 i com les xiquetes ja eren majors, jo me n'aní de seguida i hi estiguí dos o tres dies, i li preguntí al metge: vostè com veu ma mare; ell em va dir: dona, encara pot durar una setmana...i vaig tocar a Mario i Elena i van vindre a veure-la en aquells moments que jo estava allà. ...Emilio estava ingressat...Jo tenia a l'home molt delicat i recorde que durant una temporada que estava ingressat, jo deia: mare meua, ara està Emilio ingressat, ma mare malalta... En fi, el metge va dir: mira es qüestió que anirà apagant-se com una espelma, perquè ja tenia 92 anys i diu, clar, les meues cunyades deien, no et preocupes, nosaltres farem cura d'Emilio, anirem a l'hospital, estarem amb ell, i les xiquetes igual i jo me n'aní. I als dos o tres dies, li ho comentí al metge i em va dir: no, no la veig jo encara per a què falte. Jo toqué a les xiquetes i els vaig dir: mira jo agafaré tal autobús, aleshores anàvem i veníem en l'autobús, jo agafaré l'autobús de tal hora i vosaltres agafeu l'autobús de l'altra... ens creuarem pel camí... jo vinc i esta-

ré amb el pare i veuré com està i vosaltres hi esteu un dia, veieu la iaia i després jo torne. I així ho férem, però... en dolor de cor, en aquelles circumstàncies és quan vaig tornar a sentir!, mare meua! , si jo visquera allà!,... però vaig tindre la sort de que puguí hi estar en els seus últims moments...

VICENT: Molt bé Maria, doncs per anar rematant...

RAMON: Jo volia preguntar-te abans sobre quan tu estaves allà a Sabadell i eres jove, quines costums hi havia..., a més de passejar.

MARIA: Anàvem al cine per la vesprada... També a la parròquia hi havia un saló molt gran, i hi havia una orquestra de sardanes. En aquells moments la joventut de 16, 17, 18, 20 anys, anàvem i ballàvem sardanes. També hi havia contacte, eren xics i xiques, i hi també hi hagué molt de contacte, no? de xics i xiques. Després ja més majors anàvem al cine, també anàvem a ballar, a ballar també en un cercle que tenia com molt bona consideració, no sé com li deien, un tipus d'ateneu cultural ... i eixint del cine, o eixint d'eixos dos llocs, anàvem a passejar amunt i avall. I el dilluns a treballar...

VICENT: Era la forma de distracció que hi havia...

MARIA: La forma de distracció... I a les vesprades, quan eixíem... nosaltres de treballar, hi eixíem a les set... i quan hi havia un curset hi anàvem... Jo havia fet un curset d'infermera i després comencí a ficar injeccions a la família, als veïns...

RAMON: A practicar...

MARIA: A practicar..., primer en una taronja, no te creguis tu; però els coneixements bàsics d'infermeria, no sé si van ser 3 mesos allà... Altres cursets i altres coses: jo vaig fer la carrera de treballadora social, que allí en aquells anys en deien... assistent social, que ho va promoure l'associació de fabricants i, una amiga meua m'ho va proposar..., també vam fer un examen... De tres amigues que vam fer l'examen, dues vam entrar; els professors que teníem eren... un metge, l'altre era advocat, i altres eren professors de professió i va durar 3 anys... amb uns nivells que no tenen res a veure amb els nivells d'ara...

VICENT: Era molt diferent...

Dones treballant en una fàbrica de filatures de carda de Sabadell. Any 1950. D'esquerra a dreta la primera senyora de la foto és la mare de Maria; Paula Pons Estrada.

MARIA: Perquè allò era a través de l'església o siga que no era oficial. I després al cap dels anys ja va ser oficial i vam tindre que anar a Barcelona per a l'homologació... perquè era un títol de l'Estat... hi havíem de pagar uns drets...; en fi, teníem el títol...,però jo no vaig arribar a treballar, perquè jo ja estava casada...

RAMON: Aleshores, al teu home on el conegueres...?

MARIA: Al meu home el vaig conèixer a Eivissa, en un estiu que vàrem anar de vacances amb les amigues. El que et deia jo de la mentalitat..., quan vaig arribar ací, era molt diferent; les meues cunyades, les germanes d'Emilio, em deien... Però tu, anaves a Eivissa amb les amigues... tota sola? perquè no? Nosaltres teníem vacances del treball, i agafàvem i anàvem a Eivissa i altres llocs, i també vam anar a Saragossa...

VICENT: Era diferent...

MARIA: Hi havia molta més llibertat... llibertat en el sentit de què es parlava de la promoció de la dona... Jo ja havia fet cursets, d'integració de la dona...

RAMON: I la relació amb el teu marit, quan es va assentar?, va ser a Sabadell?...

MARIA: Ens vam conèixer allà i ell mira, darrere meu..., dóna'm el telèfon, no sé què no sé quantes, i jo allà a Barcelona... I el sant de Maria es celebra el 15 d'agost, el dia de la Mare de Déu d'agost, i jo no sé si comentar-ho..., doncs, el dia 15 d'agost ja tens a Emilio a Sabadell. I ell venia molt sovint i al final...

RAMON: Jo volia preguntar-te si quan ja estava formalitzada la relació hi havien uns tràmits que seguir com conèixer als pares...

MARIA: ...Va vindre el dia de la mare de deu d'agost...i ma mare era molt moderna en eixe sentit, era una dona major molt treballadora...,tenia la ment molt oberta encara que no tenia estudis, no sabia ni firmar, no havia anat mai a escola... Però intuïa les coses... era una dona molt oberta i al ser ell de fora i vindre expressament, i només es quedava el diumenge i l'endemà ja se n'anava, estava en un hostel, i em va dir ma mare: dis-li que si vol que entre, i que es quede a dinar... El primer dia el va deixar, el va convidar a dinar... I ja demanà passejar, pel centre de Sabadell i als 15 dies va tornar, i pum pum pum així va ser...

RAMON: Jo et preguntava perquè quan li parlaves a una xica tenies 8 dies de contestació i s'ho pensava ella per a contestar que si o no. I mentre, ella s'enterava de la família que eres, com eres, de que treballaves...

MARIA: Jo saps que vaig fer? Bo, paregut, perquè jo no sabia qui era, jo vaig escriure una carta al rector del poble, diguent-li que havia conegut a aquest xic i li preguntava qui era, on vivia i que per favor me contestara si era una persona seria..., no vaig rebre contestació... Jo tenia molta amistat amb un capellà que és el que ens donava religió en quan estudiava de treballadora social i li ho vaig explicar ... I aquest rector em va dir, digues-me els noms i el domicili i jo intentaré parlar amb ell...Tampoc va saber res...Al final jo vaig dir alabat siga deu!, espere que es porte bé... Després, per Pasqua, vinguérem amb ma mare i coneguérem la seua família...

VICENT: Maria, moltes gràcies per l'aportació..., per fer la història d'Alaquàs...

MARIA: Per a vosaltres també les gràcies pel que feu...Us faig un cafè?

VICENT: Moltes gràcies.

ANNEX

MODELO DE CUESTIONARIO

Antes de la llegada a Alaquàs:

¿Dónde vivían antes del traslado a Alaquàs? ¿Cómo vivían en su lugar de nacimiento? ¿Tenía allí toda su familia? ¿Qué motivó a los primeros a trasladarse? ¿Quién decidió el traslado? ¿Se trasladó toda la familia al mismo tiempo? ¿Quién se trasladó primero? ¿De qué pueblo vinieron? ¿Con quién vinieron? ¿Quién les habló de Alaquàs? ¿A quien oyeron hablar de Alaquàs? ¿Por qué a Alaquàs? ¿Quién se quedó en el pueblo? ¿Cómo era su pueblo en aquel momento? ¿Qué recuerdos tienen de su antiguo pueblo? ¿En qué trabajaban antes de llegar a Alaquàs? ¿En qué trabajaban sus padres? ¿Qué pensaban los que se quedaron en el pueblo de su traslado? ¿Qué pensaban sus padres o la gente más mayor? ¿Les animaron a trasladarse?

Traslado a Alaquàs:

¿Cómo vinieron? ¿Con qué medios? ¿Qué recuerdan del viaje de traslado? ¿Vinieron directamente a Alaquàs? ¿Qué recuerdan de la despedida? ¿Que se trajeron del pueblo de origen? ¿Conservan todavía objetos o recuerdos que se trajeron del pueblo? ¿A qué edad vinieron?

Llegada a Alaquàs (los primeros momentos):

¿Cuándo llegaron? ¿En qué año? ¿El día? ¿Dónde se establecieron? ¿Dónde comenzaron a vivir? ¿En qué calle y barrio? ¿Había gente de su antiguo pueblo en aquella calle o barrio? ¿Qué les pareció su casa? ¿Qué diferencia había con respecto a su antigua casa del pueblo? ¿Compraron la casa? ¿La alquilaron? ¿Conocían a alguien en Alaquàs? ¿Qué les pareció Alaquàs cuando llegaron?

Los primeros meses en Alaquàs:

¿Les preocupó que la gente de Alaquàs hablará otra lengua? ¿Cuál fue su primer trabajo en Alaquàs? ¿Quién le empleó? ¿Qué sueldo cobraron? ¿Consiguieron el trabajo en Valencia? (comprobar si Alaquàs era una ciudad dormitorio) ¿Recuerdan qué personas les ayudaron los primeros meses? ¿Qué echaron de menos en su llegada? ¿Fue fácil su adaptación a Alaquàs? ¿Qué inconvenientes tuvieron? ¿Cuál fue la relación con sus primeros compañeros de trabajo?

La vida en Alaquàs:

¿Cómo fueron los primeros años en Alaquàs? ¿Cuáles fueron sus primeras amistades? ¿Intentaron transmitir a sus hijos los recuerdos, las tradiciones, las costumbres de sus pueblos de origen? ¿Participaron desde el principio en las fiestas de Alaquàs? ¿Cómo los acogió la gente de Alaquàs?

Al pasar los años en Alaquàs:

¿Se sintió discriminado en algún momento? ¿Por la lengua? ¿Por ser de otro lugar? ¿Está feliz con la decisión que tomó? ¿Cuál es la relación que tiene con su pueblo de origen? ¿Va mucho al pueblo? ¿Acude a sus fiestas mayores? ¿Cuál es la relación de sus hijos con su pueblo de origen? ¿Ha aprendido valenciano? ¿Cómo lo aprendió? ¿Por qué no lo aprendió? ¿Pertenece a alguna asociación de Alaquàs? ¿Qué comidas son las propias de la familia? ¿Es la cocina de su pueblo de origen? ¿Qué comidas aprendió a cocinar en Alaquàs? ¿Sus hijos se sienten de Alaquàs? ¿Han estudiado en Alaquàs? ¿Hablan valenciano? ¿Se han casado con una persona de Alaquàs? ¿Qué cree que la personas que llegaron a Alaquàs han aportado a la localidad? ¿Qué cree que le ha dado Alaquàs? ¿Está satisfecho/a de la decisión que tomó cuando decidió trasladarse a Alaquàs? ¿Se siente ahora de Alaquàs?